e*forum

Píše Matouš Turek

(E*forum, 20. 03. 2019)

Středohornoněmecký veršový román *Wilhelm von Wenden* z devadesátých let 13. století, v němž **Ulrich von Etzenbach** oslavuje českého krále Václava II. a jeho ženu Gutu Habsburskou, máme k dispozici v pouhých dvou celistvých opisech. V roce 1876 text jediného tehdy známého rukopisu, uchovávaného hannoverskou knihovnou, vydal v Praze mladý Wendelin Toischer jako doklad počátků německé literatury v Čechách. O jednaosmdesát let později Hans-Friedrich Rosenfeld, profesor toho času ve východoněmeckém Greifswaldu, jemuž se Ulrichovo dílo stalo celoživotním tématem, vybral za základ dosud užívané kritické edice druhý rukopis, objevený mezitím v Desavě. Nyní skladba pod titulem ***Wilhalm von Wenden. Text, Übersetzung, Kommentar*** (Berlin / Boston: De Gruyter, 2017) vychází v pečlivě zpracované, a přitom poprvé také laikovi přístupné podobě péčí Mathiase Herwega, který se textem dříve zabýval například ve své habilitaci *Wege zur Verbindlichkeit. Studien zum deutschen Roman um 1300* (Wiesbaden: Reichert, 2010).

Ulrich von Etzenbach, básník ve službách Václava II. a dříve i Přemysla Otakara II., vypráví melodramatický příběh pohanského slovanského krále Viléma a jeho ženy Bene. Osiřelý Vilém nastupuje ve dvanácti letech na trůn a ožení se se svou vrstevnicí Bene. V osmnácti podnikne v přestrojení pouť za Kristem, během níž se od ženy tajně odloučí a prodá čerstvě narozené syny, aby se sám dostal do Jeruzaléma, kde se nechá pokřtít a bojuje se Saracény. Podivuhodnými peripetiemi v různých koutech světa procházejí i Bene a dvojčata, než tři dějové linky opět splynou a dojdou k dobrému konci: rodina se shledá a navrátí do vlasti vládnout – kam nadto přinese pravou víru.

Herwegova studijní edice, vydaná rovnou i v elektronickém formátu, je opatřená takřka vším, co je třeba: zrcadlovým překladem do moderní němčiny, kritickým textovým aparátem, vysvětlujícími poznámkami, stručným literárněhistorickým komentářem a rozsáhlou, kvalitní bibliografií. Stala se tak pro jednadvacáté století bezpochyby definitivním vydáním, což je bezvýhradně dobře. Dosud byla totiž snadno dostupná především Toischerova edice, dávno vyšlá z copyrightu a notně zastaralá, zatímco výtisky mladšího, úplnějšího, spolehlivějšího Rosenfeldova vydání z roku 1957 se například v českých knihovnách nacházejí jen nahodile; jeden jsem po vypůjčení prořezával.

Ze všech praktických inovací současného vydání každému neodborníkovi nejpodstatněji usnadní život obsahově přesný, formálně neotrocký překlad řádek po řádce. Získáváme tak dokonce nebývalou možnost k původnímu románu přistoupit dvěma cestami, jelikož specialistka na pozdní přemyslovský dvůr Dana Dvořáčková-

Malá pořídila nedávno přebásnění do češtiny (Oldřich z Etzenbachu: *Vilém ze země Slovanů*. Praha: Argo, 2015; rozhodnutí počeštit autora i titul snad příliš mnoha zájemcům totožnost nezastře). Rozsahem a autoritou paratextů nemůže český překlad konkurovat – například bibliografie reflektuje německé literárněhistorické bádání zcela okrajově a většina poznámek je přiznaně adaptovaná přímo z Rosenfeldovy edice. Svazek nicméně obsahuje rejstřík vlastních jmen a zhuštěný, ale úplný obsah děje, tedy dva oddíly, které v německém kritickém vydání, zejména když spletité vyprávění čítá přes osm tisíc veršů, dost citelně schází.

Na rozdíl od předchůdců neměl Herweg k dispozici nezpracovaný rukopis (známý je už pouze jeden několikaveršový fragment uložený ve Frankfurtu nad Mohanem), a tak aktualizuje a s rukopisy srovnává Rosenfeldův text. Podle Herwegových zjištění Rosenfeld v souladu s dobovou praxí silně, a ne vždy přiznaně, normalizoval a nivelizoval jazyk. Tam, kde chtěl opravit neočekávanou formu – způsobenou ať už dialektem, nebo chybou písaře – a kde nenašel dle svého názoru správné čtení v pomocném rukopise, systematizoval. Výchozí památkou pro nové vydání je tedy v zájmu zachování kontinuity poněkud nestandardně text staršího kritického vydání, k němuž jsou v textovém aparátu vyznačeny varianty a opravy podle rukopisných svědků.

Literární paralely, na něž se soustředily předchozí edice a které přehledně a s využitím novějšího bádání udává i Herweg, prokazují Ulrichovu inspiraci několika etablovanými epickými tradicemi. Kostra divokého příběhu vychází z „vilémovské“ látky známé nejprve z francouzského zpracování *Guillaume d’Angleterre* a dále z německých adaptací. Textem prosvítají také výrazné legendistické prvky, důraz na novozákonní věrouku a odkazy na Wolframa z Eschenbachu nebo Hartmanna von Aue. V obecné literárněhistorické rovině je tedy *Wilhalm* zajímavým příkladem intertextového proplétání, jež je charakteristické pro pozdněstředověké romány napříč jazyky a v němž moderní pokusy o ostrá žánrová vymezení do tradičních kategorií klopýtají.

Pokud bychom se chtěli soustředit na konkrétní české souvislosti, jisté je pouze to, že se jedná o román na klíč, v kterém panovnický pár Vilém a Bene odkazuje na Václava a Gutu. Pro historii a regionální medievistickou germanistiku v Čechách, která román uvedla do akademického oběhu, byl vedle identifikace literárních zdrojů od počátku klíčový pochopitelně právě místní kontext vzniku a prvního čtení, úzký vztah obsahu k vládnoucí dynastii a k českým zemím. Ve svébytných dějinách české středohornoněmecké literatury, které se Toischer spolu s dalšími českoněmeckými a v Čechách působícími germanisty pokoušel ustavit, bylo románu *Wilhelm von Wenden* určeno jedno z výsadních míst: vyšel jako premiérový svazek *Knihovny středohornoněmecké literatury v Čechách* vydávané Spolkem pro dějiny Němců v Čechách.

Ulrich byl zároveň autorem dřívějšího *Alexandra*, díla o větším rozsahu a s mnohem širším dosahem, než skýtal obskurní jinotaj na českou královskou rodinu. Skrze *Alexandra*, vydaného Toischerem o dvanáct let později v přeci jen světovějších

Tubinkách, Ulrich zemské poměry zjevně přesahoval a napojoval lokální tvorbu na známé látky. Proto se mohl stát – společně například se svým současníkem Heinrichem von Freiberg, pokračovatelem Gottfriedova *Tristana* – zemským kandidátem do velkého středohornoněmeckého literárního kánonu. Až Rosenfeld ostatně opravil Toischera a další, kteří přízvisko autora lichotivě komolili podle rodiště kanonického Wolframa, k jehož veršům Ulrich opakovaně odkazuje, na „von Eschenbach“.

České hranice ovšem román překročil, i pokud odhlédneme od tradiční otázky intertextuality a vrcholněstředověkých předloh k materialitě pozdněstředověkého rukopisného dochování. Z dnes známých tří svědků nemá totiž s Čechami třináctého století nic společného ani jeden. Frankfurtský fragment vznikl v Porýní přibližně v sedmdesátých letech 14. století, dva v celku dochované rukopisy patří až do husitské doby, desavský (D) z roku 1422 pochází zřejmě od Mosely, hannoverský (H) byl napsán asi v roce 1435 v Alsasku. Památku lze tedy číst nejen coby doklad sociální a politické situace v českém království za Václava II. nebo příklad integrace literárních proudů v nejmladším období středohornoněmeckého veršového románu, ale i jako unikátní román o dávném slovanském králi šířený ve čtrnáctém a patnáctém století, byť omezeně, německojazyčným prostorem.

Ulrich von Etzenbach: *Wilhalm von Wenden. Text, Übersetzung, Kommentar.*
Ed. Mathias Herweg. Berlin / Boston: De Gruyter, 2017 (De Gruyter Texte), 250 s.

www.ipsl.cz